Mohás Lívia

Fiatal farkas

(Emlékezések)

Lóháton érkezik. Hajadonfőtt. A csizma tiszta, ragyogóra glancolt. A szőlők felől üget. Én meg állok, csak állok elvarázsolva, fölfelé nézek, a ló magas, hatalmas, nagy csontú sárga. Ő is nagyon magas, kivált így lóháton.

Negyven esztendővel később kezembe került egy csoportkép a családról. Valami balkonon állunk, köztünk Ő, meglepődöm: alig magasabb nálam. Tizennyolc esztendős lehettem, 160 cm, fél fejjel ha magasabb, talán ha 170 lehetett. Én legalább 190 centinek érzem, és talán 2 méteresnél magasabbnak láttam, amikor lóháton érkezett a szőlőkertek felől. „Sarkamat kicsit megemelintettem" – mesélte, amikor 17 és fél esztendősen besorozták az első világháború elején. Szégyellte volna, ha alkalmatlannak találtatik a harcra. Ez a „megemelintettem a sarkam" nálam is megvolt. Alkalmasnak kell lenni a harcra.

Mikor édesapámat hintó elé befogták a szovjet katonák, a nagy csontú sárga ló összeroskadt. Szárcsa volt a neve. Összeroskadása recsegett, ropogott szívemben, pedig Szárcsa némán zuhant össze. Akár Trója égő főterén Odüsszeusz lova. Öreg volt már, és nem az a büszke hátas, aki hetyke ügetéssel hozta haza gazdáját a szőlőhegyről. Pár hétig üres volt a lóistálló, a jó lovakat korábban azonnal elvitték a megszállók. Aztán az üres istállóba megérkezett Baba, a Háború lova.

A gyerekszoba ablakán lengett a grenadin függöny. Az udvaron, az ablak előtt ott állt a fiatal és sebesült ló. Pirkadt, de még fenn volt néhány csillag. Mintha a harcok legvégét jelentené, noha csak egy halom csont, bőr, zsiger, izom: morzsáléka a mindenségnek. Testvérem kiugrott az ágyból, téli kabátba bújt, kilépett az ablakon, vezette a lovat, az meg hullámzó gerinccel kínlódott, első lábait szétterpesztette, így próbált lépkedni, ép hátsó lábával utána ugrott az elsőknek, sérült bal hátsó lábát hasa alá hajlította. Az istállóajtóban elakadtak, a Háború lovának elfogyott minden ereje. Akkor a nővérem megitatta. Sustorgott a fülébe, biztatta, nyakát simogatta, végül két első lábával a ló átlépkedett a küszöbön, de az ép hátsó lába nem engedelmeskedett, csak reszketett.

Mohás Lívia (1928) író, pszichológus, tanár.

Ott rostokoltak a derengő hajnalban, testvérem arcán patakzott a könny a tehetetlenségtől, majd felkapta fejét, mint akinek megjött a megoldás: lehajolt mélyen, testét becsúsztatta a ló hasa alá, hátával, derekával emelni próbálta, fordított kentaur voltak, mankója lett a táltosnak, és diadalmasan áthaladtak a küszöbön ott, ahol a Sarkcsillagot Bába Matullájának mondják, Magyarok csillagának a Jupitert, a Holdat pedig Istenkalácsának.

Reggeli után kiástuk a tiszafa alól a vaskazettát, amelybe eldugtuk a gyógyszereket a megszállók elől. Megcsutakoltuk langyos vízzel a lovat, hipermangán oldattal és jódtinktúrával megmosogattuk sebei környékét, és letakargattuk meleg pokrócokkal. Délelőtt a patikustól szereztünk hosszú injekciós tűket, és gyógyszert fecskendeztünk sérült csánkízületébe. Azért lett Baba a neve, mert naponta háromszor gyógyszereztük, kamillás borogatást csavartunk a beteg ízületre, lassan-lassan kezdett kiegyenesedni sérült hátsó lába, Bernát, a kocsis azt mondta, úgy dédelgetik, akárcsak egy babát.

Mikor édesapámat, a Hőst a megszállók befogták a sárga ló helyett a hintó elé, ez még Baba megjelenése előtt történt, amikor Szárcsa összeroskadt. A bakon a kocsis helyén pufajkás orosz ült. Nem volt kegyetlen vagy ilyesmi, nem gonoszságból tette, nem, természetes az, ha ló nincs, akkor az ember húzzon. Lágy krumplilángoshoz hasonlított a muzsik arca, ő is épp úgy fogja nézni az eget, ahogyan Andrej herceg a *Háború és béké*ben a csata végén. Sebesülten fekszik a földön, magatehetetlen, úgy érzi, életében először látja az eget. „Hogy' nem láttam meg én azelőtt ezt a magas eget? De boldog vagyok, hogy végre megismertem! Igen! Hiúság minden, és csalás, csak ez a végtelen ég nem az! Nincs is, nincs kívüle semmi. De még az ég sincs, nincsen semmi sem, csak csönd és nyugalom. Hála istennek!"

Édesapám a rúd mellett. Az tűnt fel először, hogy patyolat fehér ingének mandzsettái kilógnak a zakó ujjából, messze kilógnak, csapkodnak a szélben, akár két bolond madár, sose volt rendetlen, furcsa. De hát hová lettek a mandzsetta gombjai? Bokáig sárban álltunk, nővérem, édesanyám és én, dermedten néztük édesapánkat befogva, szemben álltunk a házzal, a lakásunkkal, a hatalmas japán akácfákkal szemben a leffegő-lifegő ingmandzsettákkal, szürke hajnal volt, a pincelakásból cuppogtunk haza, egy mély gödörbe elbújtattak engem meg a testvéremet a megszállók elől, a gödör nyílása a pincelakás leghátsó traktusából nyílt, pár deszkával lefedve, a deszkákon néhány jókora sütőtök- és marharépa-halom. Édesanyánkat is kivitték oda, a pincelakásba, de őt nem bújtatták bele a gödörbe, úgyse bántanák a megszállók, látni rajta, hogy félig-meddig béna, reszkető a teste, szklerotikusak az izmok. Őt a pincelakás tisztaszobájában hagyták, a dikón.

Megtalálták a megszállók a gödröt, erről majd később. Innen a gödörből jöttünk haza sárban topogva. Dermedten néztük édesapánkat. Nyugodt volt az arca, amíg meg nem látott bennünket, épp leszegett fejjel húzta a hintót, mondhatni derűsen. Egyetértésben a bakon ülő muzsikkal. Mikor felemelte fejét és meglátott hármunkat, eltorzult az arca.

A farkas álmomban megjelent, fiatal volt, és éhes. Körülötte téli domb, erdőszél, hóval fedett táj. A fiatal farkassal szemben áll egy hasított patás, vastag törzsű borjú, nagyobb, mint az éhes farkas, magasságra szinte kétszerese lehet. A farkas tombol, acsarog, a bikaborjú fejjel akarja leszerelni, feléje bök lehajtott fővel. A harmadik homlokkal lefelé bökés után a farkas már tudja, mit kell tenni. A lehajtott fő és bökés után törvényszerűen fölfelé csapódik majd a borjú bozontos nyaka. A farkas pontosan kiszámított tempóban ugrik, állkapcsa alulról kapja el a borjú nyakát, légcsövét acélos erővel szorítja. Hiába rázza fejét a préda, a farkas a levegőben lendül jobbra, lendül balra, marja a préda légcsövét, a hóra zuhannak, a borjú levegője elfogy.

Kislányként kifelé szelídnek tűntem. De tudtam, fiatal farkas vagyok, acél állkapoccsal, és torkon ragadom a dolgokat.

1991-ben írtam az alábbi levelet a Messzire szakadtaknak, negyvenöt esztendőre az után, mikor édesapámat a sárga hintónk elé befogta az orosz, és Szárcsa lovunk összeroskadt. Negyvenöt évvel ezelőtt állt meg Baba, a háborús ló, sérülten a gyerekszoba ablaka előtt, a megszállók elmentek.

A levél:

Drága Mater Bodolai, régi osztályfőnököm az Angolkisasszonyoknál, testvérem: Éva, fiam: Álmos Péter, barátnőim: Mausi és családja, Alice és családja, Clara és családja!

Mind messzire futottatok, ki Amerikába, de itt van a szívetek, ezért számolok be a magyar szabadság napjáról, 1991. június 30-áról. Elmentek az oroszok. Még bénultak vagyunk. Az Új Magyarország plakátját láttam tegnap, amint loholtam a szennyes levegőjű Rákóczi úton: hatesztendős forma kicsi fiú van a plakáton, fején katonasapka, két kezét boldogan a levegőbe emeli és az a felírás: MEGSZABADULTUNK! Nyeltem a könnyem, és rohantam tovább a dolgomra, mások épp így szaladtak, és nem lehet tudni: ki mennyire sír. Nem mutatjuk. Álmos Péter fiam jutott eszembe elsősorban: vajon hogyan és miképp alakul a sorsa, a sorsunk, ha ez a MEGSZABADULTUNK! akkor következik be, mikor ő még ekkora, amekkora a plakáton szereplő gyerek.

Tehát június 30-a a magyar szabadság napja, vasárnap este a tévé előtt ülve az egyik ünneplés helyszíni közvetítését néztem a gödöllői Kastélyparkból. Itt emeltek hatalmas oltárt, a színpad fölötti ív a Magyar Szent Koronát formázta. A bevonulást a parasztok kezdték: Liszt Ferenc magyar rapszódiájára vonultak, de nem zárt sorokban, hanem hömpölyögve, természetes és méltóságteljes menetben, ősi népviseletekben. Jöttek a környék falvaiból, Galgahévízről, Mogyoródról, Isaszegből, Vácegresről, Szadáról, asszonyok és csizmás férfiak, kicsik is sokan. Arcuk megrendült, komoly, majdnem komor volt, mintha bárddal faragták volna ki még a parasztgyerekek arcát is, rajta volt némán az elmúlt évtizedek szorongása. Díszesen és ünnepien viselték magukat, mintha megmozdult volna tőlük a Föld.

A parasztok felvonulása után jöttek a szerzetesek és a világi papok meg a tiszteletesek, hiszen Te Deum volt ez – ökumenikus formában. Valamennyien fekete talárban, volt közöttük kapucinus is.

Mutatták a díszvendégek sorát, közöttük Habsburg Ottót. Mikor a népviseletes földművesek és az egyházi emberek elhelyezkedtek az oltár körül (mögöttük, mellettük hatalmas kopjafák, harangláb és ezernyi óriási gyertya), akkor behozták a színpadra a koronás-címeres nemzeti lobogót. Rövid harangjáték után felhangzott a Hazádnak rendületlenül… Ismét láthattam az ünneplők kőből faragott arcát, tartották magukat, nem ordíthattak zokogva. Ó, ez a fegyelmezettség és szemérmetesség! Ezek nélkül talán nem is lehetett volna túlélni…

Minden felekezetből egy-egy pap előlépett, rövid áldást mondott. „Tudjátok meg, hogy az Úr: az Isten" „Mert jó az Úr!", idézték a 100. zsoltárt, és sorban hálát adtak, amiért szabad hazában ünnepelhetünk. Felolvasták Szent Pál 13. korinthusiakhoz írt levelét: „Szóljak bár angyalok nyelvén, ha szeretetem nincs, semmi vagyok…", és kiviláglott a kereszténységnek az a lelkileg elegáns vonása, ami megbocsátásra szólít: „Kezedbe ajánljuk, Uram, a Szovjetuniót!" – imádkozta az egyik pap.

Együtt mondták a hiszekegyet és az ünnepi szónok következett: Tőkés László, erdélyi püspök, aki a romániai forradalom kirobbanásakor oly nagy szerepet játszott. Megtörtek, megalázottak vagyunk. Megszenvedtük – sajnos nem kivívtuk – ezt a szabadságot. Nem harsány és nem ujjongó ez az ünnep, a megalázottak felmagasztalásában bízunk, és abban, hogy újra megépül az ország szent kövekből: tenmagatokból.

Egy másik erdélyi pap azzal mondott áldást, hogy soha többé ne engedjük magunkat a szolgaság igájába fogni. Majd a papok méltóságteljesen levonultak a színpadról, csupán egy fiatal evangélikus lelkész maradt, felolvasta Tessedik Sámuel „Hogy a gyermekek megszülessenek" című írását, figyelmünkbe ajánlotta azzal, hogy 1526 óta itt mindig ilyen-olyan idegen hatalom alatt voltunk, és most ez a nap FORDULÓPONT. Szülessenek meg a gyerekek! Ekkor népviseletbe öltözött gyerekek futottak a színpadra, nagy énekszóval népi táncokat és játékokat jártak, azokat, amiket én is a bogácsi iskola udvarán kölyökkoromban és amiket Mater Bodolai osztályfőnöksége idején a zárdában tanított az akkor modernnek számító népművelés tantárgy keretében. A park sötétbe borult, a nézőtéren ezer meg ezer tűnő gyertyával világítottak az ünneplők.

A gödöllői Te Deum mellett sok más ünneplés is volt: katonazenekari fesztivál, utcabálok, dokumentumfilmek arról, amint az utolsó orosz katona is elhagyja az országot, beszédek és koncertek, voltaképp tisztességes felnőtt módjára viselkedett az ország népe. Senkit fára, villanyoszlopra fel nem kötöttek, karóba nem húztak, és ez errefelé már eredménynek számít.

Szeretettel csókollak Benneteket 1991 júliusában.

1928, ez az az év, amikor született a fiatal farkas.

Emlékeim ennél korábbról is vannak. A hálószoba mennyezetének ütődöm, fenn lebegek a plafon alatt közvetlenül. Forgolódom ott a magasban, lassan ereszkedem anyámhoz. Eleven ez az emlék, ha visszagondolok rá, érzem hátamon a mennyezet érintését.

Ez az az év, 1928, amikor már eltöltöttem a kiírt kilenc hónapot, és indultam ide, a szürke mezőbe.

Ez az az év, amikor apát vitézzé avatták a Vérmezőn. Júniusban avatták, én novemberben kaptam engedélyt, kijöttem, a falusi bába felkiáltott hangosan, hogy az ebédlőben toporgó, várakozó és izgatott vitéz meghallja: „Csak lyány!" Még azt is hozzátette, vigasztalóan: „De nagyon erős!"

Verje meg az ég a gyengeséget, hát én nem vagyok gyenge, fiatal farkas vagyok, akit Bauer Ilonka, a bába először csutakolt meg ebben az istenverte életben és meghatározott szavaival. A „csak lyány" tudomására hozta a fiatal farkasnak, hogy ő alacsonyabb rendű.

Kik az erősek? Itt van mindjárt, akit szeretek: Johann Sebastian Bach, a muzsikus, zeneszerző, húsz gyermeket nemzett, a Jólhangolt zongora, a h-moll mise, a kantáták, a passiók is nagy dolgok, hanem az a húsz sivalkodó gyerek! Két feleségtől lettek, az első, Mária Barbara hét gyermeket szült, halála után Anna Magdaléna tizenhármat, komoly emberek ezek a hölgyek. Hanem Bach inspirátora az Örökkévaló, ahogyan a mise krédójában mondják: „Mennynek és Földnek, minden láthatónak és láthatatlannak teremtője." Neki írt le minden kottafejet, *amor sanctus* volt ez, igaz szent szerelem. Minden kéziratán rajta a három betű: SDG, Soli Deo glória, egyedül Istené a dicsőség.

Szerettem, talán Johann Sebastian Bach miatt szerettem a termékeny férfiakat. Azt a szürke szemű kanfarkast bizonyára azért tereltem be a karámomba, aki pedig istentelenül sok gondot okozott később, néha komolyan megfojtani szerettem volna, és mai napig szeretem, noha már halott. Haski származék lehetett. Futni tudott a magyar bajnokságig, ezüst kupákat nyert, és oly termékeny és kitartó a szakmájában, hogy az országban bármerre utaztam, mindenütt szembejöttek velem a Haski származékok, a szürke szemű kanfarkas tervezte épületek: iskolák, művelődési házak, szállodák, sportpályák. Szürke mezőben álltam az erdő szélén, lassan szállingózott a hó.

Milyen volt ez a Haski?

Kétségbeejtően sötétek a szerelmesek. Úgy mórikálnak, mintha ilyenek meg amolyanok lennének, miközben másfélék, de ezt maguk se tudják. Hazudnak tudattalanul, még azt se tudják, hogy színjátszanak. Érzik hajszálpontosan a mélyben, hogy milyen minőségű párt szeretne a másik, nem igazi hazugok, mégis olyanra riszálják magukat, hogy kapósak legyenek. Tigrisnek mutatja magát a béna, oroszlánnak a fóka, selymes macskának az ordas bölény.

Nem fiatal farkasnak mutatkoztam én se. Nem is erősnek. E két meghatározó vonást nem mutogattam. A fiatal farkasok megveszekedetten elszántak. Nem ismerik – hírből se – a „feladom" nyugalmát. Amibe belevájják fogukat, azt aligha fogják elengedni. „Csak lyány! De nagyon erős" – kiáltotta a falusi bába.

Minden újszülött megtanulja élete első pillanataiban az életre szóló utasítást. Ehhez tartja magát a sírig, noha elfelejtette kitől, mikor kapta az életparancsot. Fischer Annie ragyogó zongoraművész a XX. században. Megszületésekor édes-

anyja felkiáltott: olyan ujjai vannak, mint egy Bach-fúgának! A lány tízévesen eljátszotta a Wohltemperiertes Klaviert.

A szürke Haski meglepődött, elsápadt, amikor később a fiatal farkas megvillantgatta a szemfogát. Valódi diktatúrában éltünk, Sztálin árnyékában. Új értelmiségi kellett a hatalomnak, ingyen végeztük az egyetemeket, a főiskolákat, miközben mi, a jobb tanulók még ösztöndíjakat is kaptunk. Remek rántott húsokat vacsoráztunk a Kis Royalban, a Kis Pipában, ha gyengére sikerült a menzai grízes tészta.

A Pártnak engedelmességgel kellett fizetni, ám ezt csak akkor tudtuk meg, amikor kezünkbe adták a diplomát. Tervgazdaság. A végzett egyetemisták sorsát is tervezték, kötelezően oda kellett menni, ahová a terv szerint szükség volt rá. Öt év börtön járt annak, vagy óriási összegű pénzbüntetés, aki nem foglalta el időben a munkahelyét. Én bizony nem foglaltam el. Úgy döntöttem: a Haskit megragadom, és amúgy is a házasság volt az egyetlen lehetőség, hogy városomban, Budapesten maradhassak. Ha elmennék engedelmes kislányként oda, a messzi vidéki városba, elveszíteném a szürke szemű kanfarkast. A távolságról a romantikus regényekben hazudnak, mert a szerelmet a távolság megeszi, fölfalja, elaprózza. Nem és nem megyek. Haski alattomos kedveskedéssel azt mondta, nem így van, vannak időt és távolságot kibíró szerelmek, *hátha* a mi szerelmünk is ilyen, és ő különben is még nem érett a házasságra.

Én nem kockáztatok „hátha kibírjával", amit akarok, azt most akarom: házasságot és Budapestet. Haski szövegének első fele, az, miszerint bízik szerelmünkben, elbájolt egy percre. De mondata második fele: ő még nem érett a házasságra, feldühített.

Elpusztíthatatlan fogakkal megragadtam a saját szándékomat. Azokban a percekben kezdtek éledni és működni bennem a multipotens ősszejtek, amik a felnőtti szövetekben is léteznek, önmegújulásra késztetik a szomát és a lelket.

Elpusztíthatatlan volt apai nagyanyám, közel száz évig élt. De hiszen az anyai ágon is voltak valaha elpusztíthatatlanok, férfiak, ugyancsak szívós farkasfogakkal rendelkező ősök, három ilyen férfiról lehet tudni, lexikonba illők, kettő közülük Bécsben huszár, egyikük a Koburg herceg bandériumában, a másik nem tudom, melyik ezredben szolgált. XIX. század. Csak egyszerű nemesek voltak, parasztos magyar kurtanemes fiúk, de a bécsi eleganciát az arisztokratáktól elsajátították, az ő génjeik miatt szeretem a tompán fénylő damaszt szalvétákat és utálom a pecsétes abroszt.

Néha gyűlöletbe forduló dühhel gondolok azokra az óvári-szentmiklósi Pongrácz őseimre, akik a régi vagyont elkoptatták, lusta aggyal kezelték, ostobán vagy renyhén elitták, elcigányozták, ki tudja, melyik mi módon hágott a birtokok nyakára, isten verje meg őket. Dédanyám már csak a falusi kántort kapta férjül, lányának – nagyanyámnak is falusi kántor a férje: Bussa kántor úr, kövér lett Emília nagyanyám, a hatszor szüléstől, hanem dédanyám, Sára, kisajátította Emília kántori házának legjobb tágas szobáját. Az elárverezett utolsó kastélyból megmaradt holmikkal bebútorozta, és oda be nem léphettek a taknyos orrú

Bussa-féle unokák. Egyetlen mégis. A legidősebb unoka, Sárika, az karcsú volt, kecses, halk beszédű, finom. A cseléd is csak csengetésre jöhetett be hozzájuk. Ennyire futotta a magatartás előkelőségéből, ennyire futotta a lélek nemességéből.

Sára dédanyám még ismerte a Koburg huszárt meg a másikat, ezek azonnal átléptek Görgey seregébe, végigharcolták az 1848–49-es szabadságharc csatáit. Egyiküket halálra ítélték, az aradiakkal meg másokkal, hanem ez az ős fiatal farkas lehetett, lerohant Fiumébe, és kihúzott rögvest Amerikába, mielőtt Haynau parancsa megérkezett volna Aradra, ahol a fegyverletétel után sokan várakoztak a sorsukra. A másik huszár ősöm várfogságot kapott. Spielbergben raboskodott. Vagy Kufsteinben? Lábán fénytelen bakancs és lábvas.

Ezeknek a férfiaknak a génjeiből bizonyára kaptam. Hiszen az epigenetikus őssejtek is bennünk élnek, ezek őrzik az ősök memóriáját. Amikor kell, talpra ugranak. Az én talpra ugrásom az Oktatási Minisztériumba vezetett, bejelentettem: nem mehetek állásomat elfoglalni vidékre, mert hamarost férjhez megyek, jövendő férjemet fővároshoz köti az állása. Spácer elvtárs volt az osztályvezető a személyzeti osztályon. Szürke kígyó, amint fölemelkedett az íróasztala mögül némán, kissé hasonlított azokhoz az élőlényekhez, akiket a vásárokban meg a cirkuszokban elbűvöl a furulyaszó, és kapaszkodnak, a levegőbe kapaszkodnak, föl, föl, fölfelé. Ahogy a békára pillant a kígyó.

Kari bácsi mondta később, hogy Spácer elvtárs az orosz megszállás előtt pap volt, és hittanár az Eötvös József Gimnáziumban, ahol Kari bácsi igazgató helyettes. Kiugrott pap lett Spácer főtisztelendő úrból, és az én kígyóarcú bírám. Azt ismételgette: a Párt magát Zalaegerszegre küldi. Tehát oda fog menni. Ingyen tanult, a Párt előlegezett, visszafizeti négy év tandíját? Vagy börtönbe akar menni? Magát oda küldtük, ott fog dolgozni.

Haskinak ezen az estén azt mondtam, napokon belül férjhez megyek. Ha kívánja: hozzá. Ha nem, akkor máshoz. Szó nélkül ült, csak nézett szürkén.

Másnap reggel telefonáltam Lukács Pistának. Alacsony, kövér, tatáros arcvonású fiú volt, fiatal vegyész, a falumbeli postamester fia. Gyerekkori barát. A Krisztinavárosban, szembe a templommal, ahol Széchenyi István esküdött, volt egy régi, lepusztult Auguszt cukrászda; akkor valamikor régen: biedermeier bútorok, fekete selyemruhás, csipke zsabós idős hölgyek szolgáltak fel a kávéillatban.

De sajnos ezen a randevún már nincsen zsabó. Államosították a cukrászdát, talponálló, 4025. számú vendéglátó-ipari egység lett belőle, sört, bort, pálinkát árultak. Pontosan vázoltam régi pajtásomnak, sarokba szorított a Párt, napokon belül férjhez kell mennem, látszatházasságra kérem, ha megoldódik pesti állásom ügye, akkor azonnal elválhatunk. Tisztán éreztem, ennek a férfinak is működik az epigenetikus memóriája, tatár őseinek génjei talpra ugranak, szeme elkeskenyedik, pupillája beszűkül, úgy éreztem, segítenem kell a döntésében. Azt mondtam, ha nem látszatházasságot akar, hanem valódit, az is rendben van. Apám rám íratta mezőkövesdi házát, ez esetben tekintse a házat magáénak. A tatárképű kért egy napot gondolkodásra, és kezet csókolt.

Mentem az albérletembe, jót aludtam, nem voltak érzelmeim, ahogy huszár ősömnek se lehettek, amikor értesült arról, hogy hamarost halálra ítélik. Kapta magát és civil ruhát szerzett, rohant Fiumébe, és ki tudja, miféle hajón kisiklott Amerikába, kihúzta fejét a hurokból.

Most meg, ahogyan leírtam ide a férjszerzésnek ezt a felvonását, szomorú lettem.

Megzsaroltam azt a gyönyörű Haskit. Megrémülök attól, milyen közel kerültem saját akasztásomhoz, testikapcsolat-házasság a tatárképűvel, akit se testem, se lelkem nem kívánt.

Az érzelmek egész napon át nem tértek vissza. Mintha kimosta volna belőlem valami. Estefelé Haski feltűnt a Táltos utca kanyarulatában. Épp az albérleti szobám ablakában álltam, üresen, gondolatok, hangulatok nélkül. Lendületesen jött, szabatos, sima mozdulatokkal. Belépett, és minden firlefrancos báj és gúnárság nélkül annyit mondott, „Hát akkor legyen házasság. Értesíts az időpontról." Nem ébredtek fel az érzelmeim. Elmentem a postára, felhívtam telefonon szülőfalujának tanácsi hivatalát, kértem, gyorsan küldjék Haski születési kivonatát. Posta előtt benéztem a XII. kerületi tanácsba. Elmondták, miféle papír kell a házasság megkötéséhez. Le is foglaltam négy nap múlva egy délutáni időpontot.

Két tanú is kellett. Örömmel vállalták, mindkét férfi szinte rajongva rokonszenvezett Haskival. Cziráky volt az egyik, jó atléta, még jobb amatőr bokszoló, grófi származék, neki is elpancsolták ősei a régi birtok javát, apja szerette a lovakat. Amikor az első szovjet harci egység megjelent a birtok határán, az apa kiment az istállóba, lelőtte kedvenc hátaslovát, utána önmagát. A másik tanú Nagy Vince volt, külseje olyan, amilyenek a vikingek lehettek. Magas, nagydarab, szőkés vörös hajú, élesen sovány arccsontok, feszültség és düh a szemekben. Soha ki nem alvó gyűlölet élt benne a megszállókkal szemben. Idősebb volt nálunk, szovjet kőbányában fogolyként robotolt éveket, a megszállás első napjaiban fiatalon bevagonírozták „malenkij robotra".

A két tanú derűsen bohóckodott, aranyosan ugratták Haskit, aki most már kalickába kerül.

Érzelmeim nem tértek vissza. Amint kézbe kaptam a kerületi tanács igazolását a házasságkötésről, indultam kígyó Spácel elvtárs elé, rideg zárkózott pofával kezébe nyomtam az iratot. Szótlanul olvasta, sokáig vizsgálgatta az írást. Vártam. – Kérek budapesti állást! – Tárgyilagos, hideg legyen a hangom, erre vigyáztam.

A férjem Hypostilban lakott albérlőként. Így neveztük azt a tornaterem nagyságú szobát, csodásan ragyogó, berakásos parkett, gipsz stukkók a mennyezeten, három földig érő szárnyas üvegajtó az elárvult kertre nézett, szemben ezzel széles fehér lépcsőkre nyílt. Csokoládégyáros tulajdona volt a megszállás előtt. A ház emeletén lakott – a hat szobából kettőben – Józsi, a távolugró és vasmunkás, ő ezt a lakást kapta a Párttól, mi Józsi kegyéből lakhattunk ott, albérleti státusban.

A Hypostilban állt egy zöld kárpitos egyszemélyes fekhely, típusbútor, egy asztal, egy szék és egy hordozható kis gáztűzhely. Szomorúan kuncogok, visszagondolva erre a roppant szegénységre. Noha akkor boldog perceim voltak. A külsőségek és a kényelmetlenség nem zavart, tudtam, hogy ez csupán átmeneti helyzet.

A férjem belázasodott. Kiújult a tbc-je, ami miatt már tavaly megtört fényes sportkarrierje. Akkor Unger doktor helyrehozta, de a ragyogó versenysportját már elvitte az ördög.

Lázmérés, priznic, főzés a parányi gáztűzhelyen. Apa felküldött egy testes rekamiét, a betegnek nyugodt, egyszemélyes fekhelyre van szüksége. Kérnem kellett apától, apa dühös és sértett, amiért minden finom polgári hagyományt mellőztem, semmi eljegyzés, családi felhajtás, az állami esküvő szemében egy nagy semmi. Úgy látta, rendetlen vadházasságban élek egy ismeretlennel.

Imádtam. A nőkben, legtöbbünkben lapul egy kényszeres gyógyító, ápoló, gondoskodó banya. Aki képes hevesen a halálba gyógyítani azt, aki csakis önmagának akar, leláncolná, kikötné az ágyhoz. Így akartam anélkül, hogy tudtam volna dühödten szerelmes vágyaimról. Kiszolgáltatott és az enyém. Másképp, e szenvedély és kényszer nélkül nem bírtam volna a hajszát, hajnali kelés, tejcsarnok, piac, cipekedés rogyásig, priznic, lázmérés, mosdatás, pizsama kimosása és így tovább: trapp, trapp, majd imádó pofával kuporogni az ágyon a lábainál, ha van egy kis időm, felolvasni az újságot, kacarászni, hogy felvidítsam, akkor gyűlölhetett meg egy életre, noha nem tudott róla, ám a későbbi gyötrelmes apró tettei erre mutattak.

Budakeszin, a tüdőkórházban dr. Unger fél tüdeje felét rezekálta. Kioperálta. Havas eső esett. A porta üveges kis kutricájában várakoztam, nem engedtek be a főépületbe. Talán néha sírtam. Egy vézna cigányasszony mosta a követ, latyakos az idő, sáros a kutrica, néha szánakozva fel-felpillantott rám. Végre bemehettem. Egyedül volt az óriási kórteremben, vakítóan fehér a fal, az ágyak, az agresszív téli napsütés, mélyen alszik, feje hátra csuklott a párnán. Felismerhetetlen. Más lett, mint volt. Becsuktam az ajtót, nyilván eltévedtem, ez nem ő. Vagy mégis? Újra beléptem, lezuhant fiatal angyalt láttam.

Még a tüdőműtét előtt, 1952, kora nyár. Dubicsány. Szakszervezeti beutalót kaptunk: nászút, nyaralás.

BAZ (Borsod Abaúj, Zemplén) megyében volt és van ez a község az Isten háta mögött. Lepusztult kastély állt a falu végén, roskatagon, potyogott a vakolata, négy szobához egy fürdőszoba, ahol mindig csak hideg víz folyik a csapokból, a folyosó végén közös WC. Egyetlen részlet új: a röplabda pálya a kócos parkban. A szovjet megszállók sportja volt ez, a ruszki katonák szívesen művelték, és zsellérősök unokái, a honi új elöljáróság talán kedvezni akart nekik. A legváratlanabb helyeken, akár a szétbombázott városfalak között fel-feltűnt egy vadonatúj, téglaszín alapú röplabdapálya fehér hálóval.

Szüntelen szerelmeskedés. Ott foganhatott a gyermek a zempléni és borsodi vidéken.

A dubicsányi szüntelen szerelmeskedés sóvárgást hozott. Gyönyörű tenger észlelését, a zsigerek élnek, ringatóznak. Sellő a tengeren. Forró és meleg gömbök, úsznak. Fel fognak robbanni. Sóvárgás a robbanásra. Sellő-sóvárgás. Nincs robbanás. A sóvárgás marad.

A test különös jószág. Fölébreszti az ölelkezés szenvedélyét. A másik személyisége át- meg átlelkesít minden sejtet. Erősen fölsejlik itt valami titok, titok, amely a szakralitással érintkezik. A sóvárgás fokozódik, ám előbb lassúdadon, majd egyre erősödve hűvösre vált az agy, és ennek nyomán szégyenkezés, nevetségesség, sőt iszonyodás vibrál. Kialszik a hevület, ébredezünk, a szeretett testre vagyunk rászegezve, mint keresztjére a megfeszített. Titkot tapasztaltam, de képtelen voltam megfejteni. A Másik titka? A Másik segíthetné hozzá az Én-t az Ő külön világának megismeréséhez? Ismerni azt, ami nem mi vagyunk! És ha nem bírjuk megismerni, akkor szüntelen kísérteni fog, mint egy dallam, amitől nem tudunk szabadulni, nélkülözhetetlen lesz számunkra a Másik, de ez már nem a test sóvárgása, ez valamiféle pusztító szellemi vágy eluralkodása.

A megismerés pusztító szellemi vágya sokat rontott a házasságunkon, de ezt Dubicsányban még nem tudtam, erre csak sok évtized elmúltán döbbentem rá. Vagyis arra, hogy örökké a kulcsokat követeltem, mint Judit a Kékszakállú várában, és a herceg végül bezárta szerelmét az utolsó kamrába a Múlt asszonyai közé.

A megismerés vágya megmaradt még most is. Kiéhezetten várom reggeli kávéhoz a napilapot, a rádió- és televízióhíreket, ám sok-sok régi élvezet elköszönt tőlem, úgy elhagytak, akár unalmas szeretőket a náluk szenvedélyesebb pár. Éhezem arra, hogy újra elolvassam könyvtáram sok darabját, keserít egy kissé, hogy mindre már aligha lesz időm. Úgy tapasztalom, ötször vagy tízszer több meglepő gyönyörűséget találok ma azokban a könyvekben, melyeket tíz, húsz vagy nyolcvan esztendővel korábban már olvastam, és olyan jó ízt vagy emelkedő sugárzást, netán a gyilkolás modelljét hagyták maguk után. Újra el kellene merülnöm írójuk szellemében. De sajnos a megismerés vágya sem olyan széles körű, mint régebben. Az írók és a zeneszerzők belső színtere ma is érdekel. Csajkovszkijt ismerni vélem, mintha édes-egy-testvérem volna, de szomorúan hallgatom meg a vidámságait, mert képtelen vagyok megérteni az öngyilkosságát. Így vagyok szomorú Schumannt hallgatva. Nem értem, miért végezte földi életét az őrültek házában, hiszen mást mesél zenéje.

Beszűkült mégis megismerési vágyam. Pácienseimre nem tudok olyan eleven érdeklődéssel figyelni, mint régen. Mintha egymás mellett úsztunk volna régen a mély és nem veszélytelen vízben, szemmel tartottam olyan tekintettel, aminek erejében bízhatott és haladt, ment, ment, úszott előre, lebegett saját személyiségei fölött. Maga mögött hagyta lelki nyavalyáit.

Amit talán legjobban sajnálok: elveszítettem a férfiak iránti érdeklődésemet. A férfiakhoz való vonzódásomat kezdetektől nem a szerelem, hanem más

motiválta. A Hős. Érteni akartam: mi az a bátorsággal, vakmerőséggel, erővel és tudatlansággal vegyes tulajdonság, ami legtöbbjükben megvan bizonyos mértékben, és ami belőlünk, nőkből a legtöbbünkből hiányzik. Ikon az a férfi, aki hajadonfőtt a szőlőhegyről lóháton vágtat lefelé, én meg elvarázsoltan állok, fölfelé nézek rá, arcom a kengyel magasságában.

Tudtam, ez a Hős is rohant lefelé a dombról katonaruhában ezredmagával, egy magazin fényképén láttam, amint elsöprő lendülettel ömlöttek lefelé a férfiak a dombon, akár a zöldborsó főzelék, mikor az abroszra kiborult, úgy áramlottak, férfiak talán bátran és talán félig öntudatlan. A Hős az, aki megvéd házat, hazát, kertet, tulajdont és természetesen a családot. Ez utóbbihoz kellett édesapámnak a nagy balta, amit bizonyos éjjeleken ágya mellé támasztott, keze ügyébe.

Akkor már indultak a szovjet csapatok kifelé a faluból, talán már Egerben jártak, éjjelente mégis megjelent két-három fős csapat a néma házakban, benyomultak és garázdálkodtak. Egységüktől elszakadt katonaszökevények vagy hírszerző utóvédek? Félálomban láttam: édesapám belép, bal könyökhajlatába támasztva az idétlen nagy balta, úgy lógott ott, mintha élőlény volna és tudná, mi lészen a dolga. Vágtatni kezdett képzeletem: megjelenik a hálószobában három szovjet katona, apa emeli a baltát, ekkor elakadt a lélegzetem, és álomba zuhantam.

A normandiai partraszálláskor a szövetségesek katonái, százak, talán ezrek, azért fulladtak a tengerbe, noha egyetlen lövés sem találta el őket – miután kiugrottak a csónakból –, mert a hátukon cipelt holmik súlya lenyomta testüket a vízbe. Valahol valakik rosszul számolták ki: mennyit bír el a katona válla. A legostobább asszony is tudja, sose szabad nagyobb terhet rakni a kölyökre, mint amennyit nevetgélve elbír, és a nagyokosok amott az óceán másik oldalán ennyire eszetlen fejek. Nenikének talán igaza lehetett. Nenike nagyapám testvérhúga volt, hatalmas fenekét megrázná, hallván a vízbe fúlt katonákról, riszálná, aztán rácsapna és mondaná: „Ennek itt több az esze, mint a férfiaknak!", és keserű nevetéssel, ami inkább nyikorgásnak tetszik, súrolná tovább a vajdlingot kőporral. Tény, a Hős az élet lényegi dolgait megvédi, pedig buta hozzájuk.

Régen megfigyelték már, ha egy férfi választási helyzetbe kerül, mindig ugyanazt a döntést hozza. Lehet a helyzet halálos – akkor is! Ugyanaz a válasz. Sok férfinak megvan az a csodálatos képessége, hogy nem vesz tudomást a végről. Nem hajlandó észrevenni a halál örök jelenlétét. Ezért képesek leomlani úgy a hegyoldalban előre szegezett szuronnyal a géppuskatűzben, ahol mi a legtöbben földre vetnénk magunkat, elhajítva a fegyvert, és siránkozva kapálnánk az égre meredt lábunkkal, mint a hanyatt esett cserebogár. A női létezésben kitüntetett szerepe van a halálnak, állandóan tudjuk és érezzük, hogy a sarkunk körül sündörög. Ha meg a gyerekünk mellett lohol és vágyakozva les rá, akkor az anya verekszik vele őrületig menően.

Így volt, igen: azt a bátorsággal, erővel és tudatlansággal kevert férfitulajdonságot mindig szerfölött csodáltam. Nem a szex, ez érdekelt bennük. Talán a halálközönyük áll a háttérben. Ha tartanak valamitől, az nem a halál, csak a végső sóhajt megelőző szenvedés.

A mély gödörbe, a pincelakás hátsó traktusába bújtattak bennünket, a két kamaszlányt. De félig béna anyánkat nem. A mély gödröt a megszállók felfedezték, noha a nyílását marharépahalommal álcázták apáék. Ennek előtte a megszállók végigkutatták a külső helyiségeket. Anyánkat hat katona megerőszakolta. Sikoltozása élesen áthallatszott a falon. Hátamon jéghideg patakok futkostak, vacogtam, vad félelem rángatott, végtelen idő telt el közben, ám lassan-lassan kihunyt a rettegés, megfagytam. Mintha akkor fogyott volna el az összes félelemkészletem. Azóta se félek. Később hallottam valamit ott a gödör mélyén. Anyánk sírt, magányosan, csendben. Ebben a pillanatban lábamhoz gurult egy marharépa. A répahalom fölött megjelent két usánka, és benyúlt egy gépkarabély. Izgatottan dünnyögtek odakinn, tanakodtak, és lassan, óvatosan lerakosgatták a marharépákat és sütőtököket.

Szinte derűs kíváncsisággal figyeltem: mi jöhet még? Anya él, és a többi nem olyan fontos. Két katona beugrott a gödörbe, a harmadik világított. Falhoz állítottak, átforgatták a ládákat és kofferokat, mielőtt felnyitották valamelyiket, mutogatva megkérdezték: ez kié? Az én fekete lakk kofferomban találtak egy üres pisztolytáskát. Édesapám sose tartott ebben fegyvert, csak szódabikarbónát kerek, kék dobozban. Az egyik megszálló egyre dühösebben követelte tőlem a pisztolyt, pisze orr, fiatal, szinte kisfiús szláv arc, kiabált, fegyverét halántékomhoz szorította. Hihetetlen volt az egész jelenet, nevetségesnek éreztem, és idétlenül kuncogtam. A dühös kölyökképű katona legyintett, káromkodott talán és elfordult.

Közben hajnalodott, kimásztunk a gödörből, megkíméltek bennünket, a két sovány, furcsa kamaszlányt. Közrefogtuk anyánkat, indultunk haza a faluba, bokáig érő sárban tocsogva. Házunkkal szemben megpillantottuk sárga hintónkat, bakon ült egy orosz katona, Szárcsa, a nagy csontú sárga ló helyett édesapánk befogva.

Anyánkat nem bírtam beemelni a hatalmas fakádba. Magas volt a pereme. Hiába mondtam neki, emeld át a lábad, mintha nem hallott volna. Székre ültettem, a kamrából kihúztam a nagymosáskor használatos teknőt, teletöltöttem meleg vízzel. Anya lábait beletettem, háta mögé kerültem, hónalja alá csúsztattam a karom, emeltem, és lassan belecsúsztattam a vízbe. Mosdókesztyűvel, rengeteg szappannal csutakoltam, zúdítottam testébe a meleg vizet, úszott a konyha, felborult a paraván, a többiek sehol, úgy eltűntek, mint a füst. Nem mertek ránézni se a sokkos meggyalázottra. Hátamra vettem, becipeltem a hálószobába, bedugtam az ágyba. Nem mozdult. Hallgatott, nem mozdult. Ekkor lerúgtam a cipőm, letéptem magamról csatakos ruhám, befeküdtem Anya mellé, átöleltem, és kitartóan duruzsoltam fülébe, amit vész idején szoktunk, a MostsegítsmegMáriát. Sokszor elmondtam, mintha lassan lazulni kezdett volna. Kinyitotta szemét, rémült volt, és üres a tekintete. Elbőgtem magam, erre felfigyelt és mosolyogni próbált.

Lassan végtelen nyugalom szállta meg a szobát. Kimásztam a paplan alól, ültem az ágy szélén, simogattam a kezét, zongorázáshoz illő hosszú ujjait. Vigyáztam mosolyát, farkasból házőrző.